

SERMAYE BİRİKİMİ OLUŞUMUNDA TARIMDA ÖRGÜTSEL ALTYAPI EKSİKLİĞİ

Dr. Nüvit SOYLU
Ziraat Yüksek Mühendisi

(*) Bu yazı USİAD Bildiren Dergisinin 41. sayısında yayınlanmıştır. (Nisan-Haziran 2010)

Çağdaş toplumun göstergelerinden biri ve belki de en önemlisi örgütlü toplum olması. Günümüzde bir ülkede yaşayan her bireyin kaç sivil toplum kuruluşuna üye olduğu, bir gelişmişlik kriteri olarak kullanılıyor.

Örgüt, hissedilen bir ihtiyacın giderilmesinde tek başına yeterli olamayan bireylerin , ortak amaçlar doğrultusunda birleşerek, kamu dışı yapılanmada, yönetim ve denetimi özerk koşullarda sağlanan, hedefe ulaşmak için kullanılan planlı aktivitelerde bulunan, kar amacı gütmeyen, gelirleri üye aidatları, koşullu bağışlarla sağlanan, gönüllülük esasına dayalı toplumsal yapılanmadır.

Örgütsel yapılanmanın amacı, sektörel, sosyal, kültürel, toplumsal, bilimsel, siyasal, hukuksal, çevresel ve mesleki olabilir.

Kamu yararı olan örgütsel faaliyetlere kamu bütçesinden destek verilse de yönetimleri ve denetimleri kendi üyeleri arasından seçilmiş, özerk olan bu yapılar, üye ve ortaklarının aidatları, koşullu bağışlarla sürekliliğini sağlamaktadır.

Siyasi partiler başta olmak üzere, oda, vakıf, dernek, kooperatif şeklinde yapılanmalar örgütsel faaliyetleri içerir. Tümü Sivil Toplum Kuruluşları (STK) olarak da adlandırılır.

STKlar insan odaklı kalkınma ve insan refahını hedefleyen faaliyetlerde bulunur.

20. yy.da hızla artan ekonomik çıkar amaçlı çok uluslu örgütlere karşı STK ların faaliyetleri insanlığın çıkarına bir direniş olarak karşı güç oluşturmaktadır.

Batıda rönesans ve reform hareketleri, sanayi devrimi süreçleri bir çok toplumsal harekete sahne olsa da, dünyada STK tarihsel süreci 19.yy.ortalarında köleliğe karşı eylem ve kadın hakları konusunda etkinlikler çerçevesinde başlamış, Birleşmiş Milletler Kuruluş

Bildirgesinde (1945) yer almış, Silahsızlanma Konferansında ve yine BM deklarasyonu 21. ajandasının 27. başlığında BM-STK işbirliği yayınlanmıştır.

Faaliyetlerinin sonucunda ortaklarına yönelik ihtiyaçları giderirken, amaçları doğrultusunda toplumsal fayda yaratan örgütlenmeler içerisinde STK olarak kooperatifler dünyada ve ülkemizde hem sayısal hem de üretime katkıları bakımından önemli bir yere sahiptir.

Ülkemizde tarımla ilgili finans kaynağı oluşturmada, kredi sisteminin oluşumu, Midhat Paşanın 1863 yılında Niş Vâlisiyken, Pirot kasabasında kurduğu ilk ikraz sandığıyla atılmıştır.

Osmanlı İmparatorluğunun yeterli sermaye birikiminin olmayışı, finansman aracı olarak ulusal bankaların olmayışı sonucu ticaret ve finansmanda yabancı bankaların ülke içinde faaliyet göstermeye başlamasından, o dönemde etkin ekonomik faaliyet alanı olarak tarım kesimi daha fazla etkilenmiş, çiftçiler üretim için özel şahıslara borçlanmıştı. Tefecilik dışında tacirlerden alınan bu paralar murabaha kredileri olarak adlandırılmakta, faiz oranları çok yüksek olan bu borçları, çoğu zaman çiftçiler hasattan önce ürünlerini satarak ödemekteydiler.

Mithat Paşa 1863 yılında, çiftçilerin oluşturduğu kaynak ve devlet desteğiyle kurulan “Memleket Sandıkları” ile hem bankacılığın hem de tarım kredi sisteminin temellerini atmıştır. 1867 yılında “Memleket Sandıkları Nizamnamesi” yürürlüğe girmiş, çiftçi tefeci ve tüccarların sömürsünden kurtarılmıştır. Memleket Sandıkları imece yönteminden yararlanılarak kurulduğundan bir anlamda tarımsal kredi anlamında kooperatifçilikle de örtüşmektedir.

Osmanlı, 1883'te “Menafi Sandıkları”nı kurmuş, yapı ve denetim kamu tarafından sağlanmıştır. 1888 yılında Menafi Sandıkları'nın yerini Ziraat Bankası almıştır.

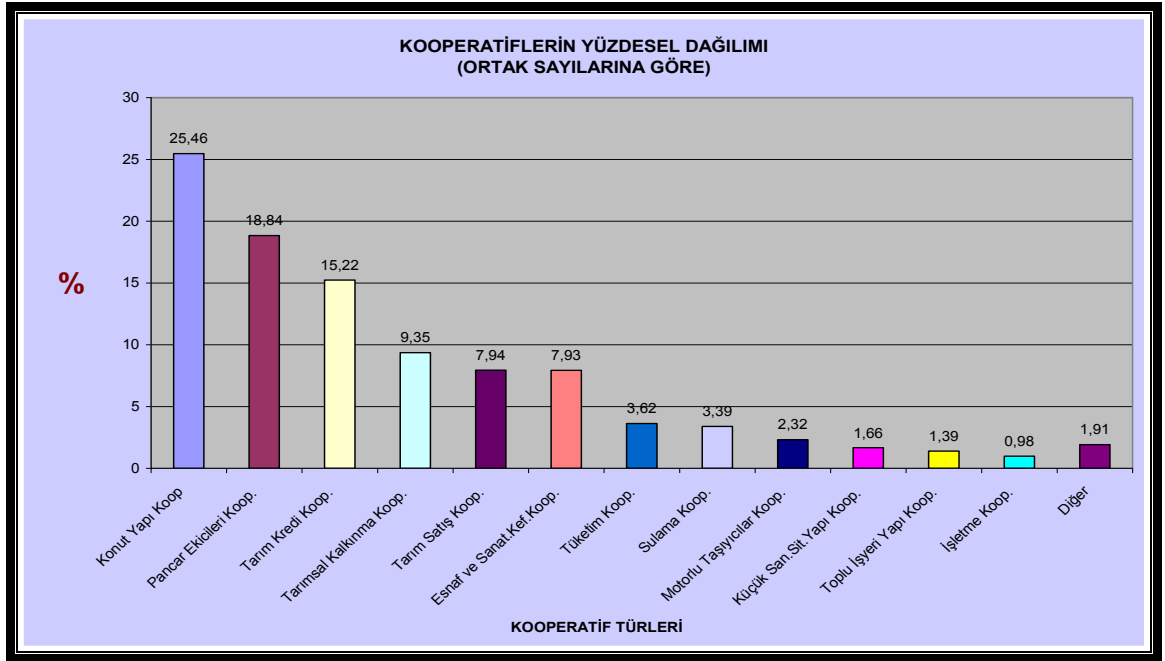
Mustafa Kemal Atatürk, Cumhuriyetin kuruluş yılları 1920-1938 de kooperatifçiliğe, kamu ve özel sektörden daha fazla önem vermiştir. Avrupa'da kooperatifçilik 1945'lerden sonra sektör olarak anılmıştır.

Bu nedenle kamu, özel sektör yanında kooperatifçilik, 3. sektör olarak adlandırılır. Faaliyetleri genelde ekonomik amaçlara yöneliktir. Birçok dünya ülkesinde koopeartifler siyasi bağımsız yapılarıyla ekonomide demokratik yapılanmayı sağlayan sivil toplum kuruluşları olarak tanımlanmıştır. Bu gerçekler tarımsal örgütlenmede kooperatifçiliğin gelişmesinin, kırsal kalkınmayı sağlayıcı vazgeçilmez unsurlar olduğunu açıklamaktadır.

TC. Anayasa 171. maddesinde “Devlet, milli ekonominin yararlarını dikkate alarak, öncelikle üretimin artırılmasını ve tüketicinin korunmasını amaçlayan kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alır” ifadesiyle kamuya verilmiş bir görev olan kooperatif yapılanma, 24.04.1969 da çıkarılan 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu, 6.10.1988-3476 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik kapsamında faaliyet gösteren tarımsal amaçlı kooperatifler, ülkemiz tarımsal yapısı dikkate alındığında tarım sektörünün lokomotifi olmak durumundadır.

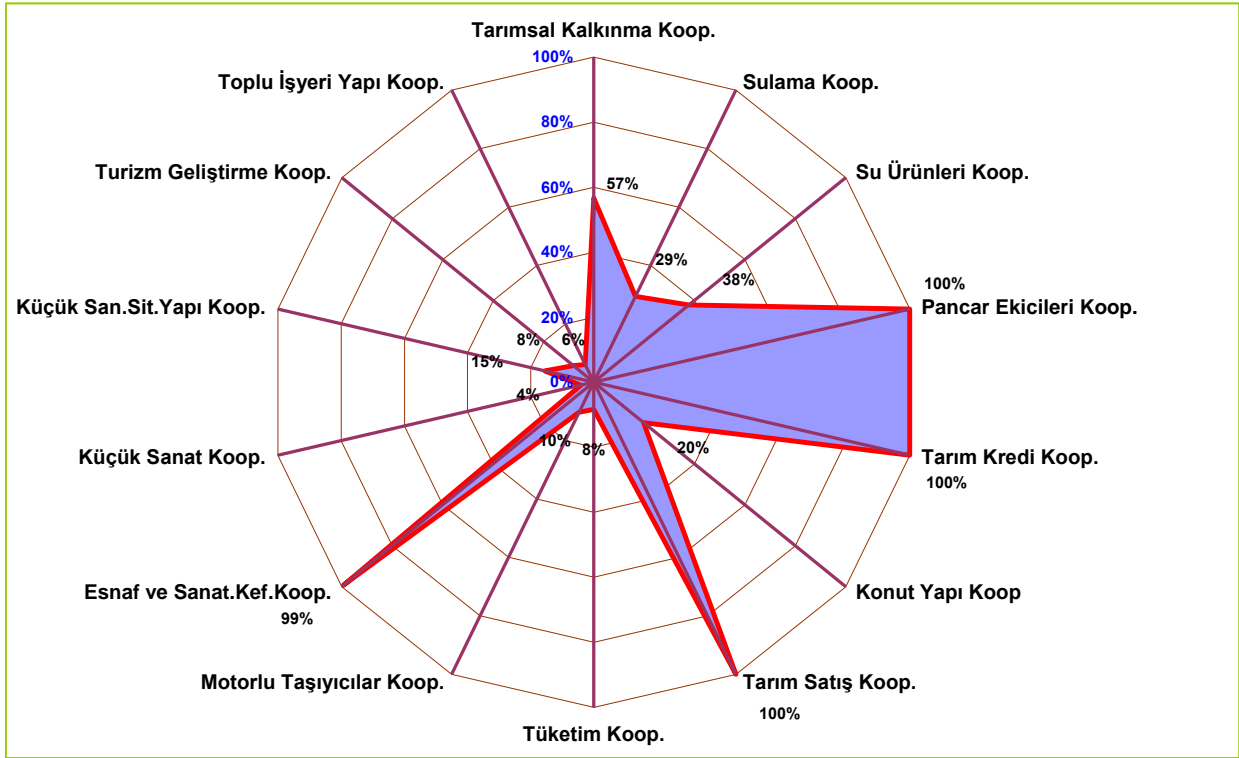
1163 sayılı Yasada, “Tüzel kişiliği haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek ve geçimlerine ait ihtiyaçlarını karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve kamu tüzel kişileri ile özel idareler, belediyeler, köyler, cemiyetler ve dernekler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli teşekküller kooperatif” olarak tanımlanmıştır.

Grafik 1-Kooperatiflerin Yüzdesele Dağılımı (Ortak Sayılarına Göre)

Kooperatif örgütlenme, Kooperatif Bölge Birlikleri ve Kooperatif Merkez Birliği olarak dikey yapılanmasını tamamlar.

Grafik 2-Kooperatif Türlerine Göre Üst Örgütlere Katılım Yüzdeleri

Tarımsal amaçlı kooperatiflere baktığımızda, ülkemiz tarımsal yapısında küçük işletmelerin/çiftçilerin % 80'in üzerinde çoğunluğu oluşturması önemini daha da arttırmaktadır.

Tarımsal üretimin gerçekleştirilmesi için ihtiyaç duyulan girdilerin temininde ve özellikle altyapı yatırımlarının gerçekleşmesinde kooperatifler önemlidir.

Tablo 1 Kooperatif Türlerine Göre

İlgili Bakan	Kooperatif Türleri	Kooperatif		Birlik		Merkez Birliği	
		Sayısı	Ortak Sayısı	Sayısı	Ortak K.* Sayısı	Sayısı	Ortak B.* Sayısı
Tarım ve Köy İşl. Bkn.	Tarımsal Kalkınma Koop.	7.503	790.037	83	4.247	4	81
	Sulama Koop.	2.428	286.197	13	712	1	13
	Su Ürünleri Koop.	522	28.185	14	197	1	11
	Pancar Ekicileri Koop.	31	1.590.915	1	31	-	-
	Tarım Kredi Koop.	1.879	1.285.577	16	1.879	1	16
	ARA TOPLAM	12.363	3.980.911	127	7.066	7	121

Kaynak:Kooperatifçilik Strateji Belgesi Taslak 2010-2014 San. ve Tic.Bk. TÜİK, Kurulan ve Kapanan Şirketler Bülteni,

İşletme yapısında küçük işletmelerin, üretim ve verim kaybı yanında maliyetlerinin yüksekliği, ekonomik üretim ve rekabet edebilirliğin önünde sorun olarak yer almakta, kooperatif örgütlenmeler güçlendirilerek çözüm üretilebilmektedir.

Anayasal ve yasal yapılanmalarıyla, kırsal kalkınmanın sürdürülebilir kılınması ve ekonomik faaliyet alanları tarımsal üretim, verimlilik artışına dayalı gelir artışının sağlanmasıyla kırsal kesimde refahın yaratılmasında etken olabilecek kooperatifçilik, yıllar itibariyle sayısal artışına rağmen fonksiyonelliğini yitirmekte, desteklemelerden yoksun bırakılmakta, içi boşaltılarak, görev alanları daraltılarak, kooperatifçiliği by-pass eden kamuya bağımlı yerel yönetimler, mahalli idareler kapsamında kurulan birlikler alternatif gösterilmekte, demokratik özerk yapılar ortadan kaldırılmaktadır.

Tablo 2- İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Kurulan Ve Kapanan Kooperatifler (2004-2008)¹

İKTİSADİ FAALİYET KOLLARI	KURULAN					KAPANAN				
	2004	2005	2006	2007	2008	2004	2005	2006	2007	2008
Tarım, Avcılık ve Ormancılık	541	415	347	253	149	16	25	18	21	190
Bahççılık	11	14	5	5	5	-	1	1	1	1

Tablo3. Kooperatiflerin Faaliyet Alanlarına Göre Örgütlenmeleri

TABİ OLDUĞU KANUN	BİRİM KOOPERATİF			BİRLİKLER			MERKEZ BİRLİĞİ			
	ÇEŞİDİ	SAYISI	ORTAK SAYISI	ÇEŞİDİ	SAYISI	ORTAK KOOP. SAYISI	SAYISI	ORTAK BİRLİK SAYISI	ORT. KOOP. SAYISI	ORTAK SAYISI
1163, 3476 S.K.	TARIMSAL KALKINMA	6.777	757.456	ESKİ ÇOK AMAÇLI	15	1.453	1	18	1.648	212.021
				TARIM	9	299	0	0	0	0
				HAYVANCILIK	29	968	1	23	765	96.414
				ORMANCILIK	17	824	1	26	2.118	255.398
				ÇAY	7	52	1	7	52	81.888
1163, 3476 S.K.	SULAMA	2.356	278.416	SULAMA	9	536	1	12	1.177	157.236
1163, 3476 S.K.	SU ÜRÜNLERİ	479	25.325	SU ÜRÜNLERİ	12	160	1	8	111	6.801
1163, 3476 S.K.	PANÇAR EKİCİLERİ	31	1.631.077	PANÇAR EKİCİLERİ (PANKOBİRLİK)	1	31	0	0	0	0
ARA TOPLAM		9.643	2.692.274		99	4.323	6	94	5.871	809.758
1581, 3223 S.K. ve 553 S.K.H.K.	Tarım Kredi	1.945	1.500.000	Tarım Kredi	16	1.945	1	16	1.945	1.500.000
ARA TOPLAM		11.588	4.192.274		115	6.268	7	110	7.816	2.309.758
4572 S.K.	Tarım Satış	350	671.928	Tarım Satış	17	335	0	0	0	0
GENEL TOPLAM		11.949	4.864.202	TOPLAM	132	6.603	7	110	7.816	2.309.758

Kaynak : TKİB-Arip-İrfo çalışması 2005

Kırsal alanda özerk örgütlenme bilincinin yok edilmesi, kamuya bağımlı yapıların verilen destek ve erk olma yaptırımlarının egemen görünümü, ekonomik faaliyetlerini gerçekleştirmede kırsal toplumu iktidar güçlerine uyumlu siyasallaştırmakta, bu durum demokratikleşmenin önünde büyük bir engel teşkil ederek kırsal alandan başlayan feodalizm ve totaliter rejimi tetiklemektedir.

Tabloların incelenmesi yıllar itibariyle kurulan ve kapanan kooperatif sayıları ve ortak sayılarındaki azalmalarla bu durumun somut göstergelerini oluşturmaktadır.

Bütün dünya ülkelerinin bugünkü gelişmişlik v kalkınma düzeyi incelenirken, geçirdikleri süreçte ana sektörlerden tarımdaki gelişimi tamamladıkları, sorunlarını çözdükleri, tarım sektörünün üretim için ihtiyaç duyduğu girdi talepleri tohum, gübre, ilaç, mekanizasyon, sulama, enerji ve çıktılarının yarattığı sektörler gıda, tekstil, enerji, alternatif tıp alanında sağlanan katma değer üzerinden kalkınma sağladıkları yadsınamaz bir gerçek olsa da, insanlığın yaşamsal ihtiyaçlarının önüne geçen çok yönlü, çok uluslu çıkar ilişkilerine dayalı ekonomik feodal ilişkiler öncülüğünde çarpıtılarak günümüz koşulları oluşmuştur.

Prof.Dr.Ziya Gökalp Mülayim (1998), mevcut durumu” Ülkemizin sosyal ve ekonomik yönden kalkınması, demokrasinin yerleşmesi, çevrenin ve barışın korunması için, ülkemizde demokratik kooperatifçiliğin mutlaka geliştirilmesi gerektiği herkesçe kabul edilmesine karşın, kooperatifçiliğin etkili bir biçimde gelişmesi için gereken önlemlerin yeterince alındığını söylemek maalesef mümkün değildir” düşüncesiyle açıklamıştır.

1929 dünya ekonomik krizinden sonra en etkili mali krizin yaşandığı 2008 yılında, BM tarafından küresel krizden çıkışın lokomotifi Kooperatifler olarak belirtmiştir.

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Ban Ki-moon Uluslararası Kooperatifler Günü vesilesiyle yayımladığı mesajında, son ekonomik krizin, toplumların insanlığın ortak iyiliği için çalışmalarının önemini ortaya koyduğunu ve bu yönde yapılacak çalışmalara kooperatiflerin önemli katkılar sağlayabileceğini, son gelişmelerin, finansal sistemin dayanıklılığının sağlanabilmesi için güçlü alternatif iş modellerinin ve kurumsal çeşitliliğin ne kadar önemli olduğunu ortaya koyduğunu belirten Ban, hükümetleri, kooperatifleri destekleyici politikaları uygulamaya sokmaya çağırdı.

Ortak aklın, sorunlara çözüm üreteceği gerçeğinde, Genel Sekreter Ban Ki-moon'un Uluslararası Kooperatifler Günü mesajını yayınlayan aşağıdaki metin, küresel ekonomi, globalizm olarak tanımlanan 21. yy. sömürgecilik düzeninin oluşturmaya çalıştığı, tüm ekonomik argümanlarını yitirmiş sermaye birikimlerini üretime yönlendirme olanakları olmayan ülkelerin dünyanın geleceği ve barışı için görev ve sorumluluk bilincini bir kez daha algılamaları için uyarı niteliğindedir.

BM KOOPERATİFLERİ ÖNERİYOR !

BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon

4 Temmuz 2009

“İlk kooperatifler iki yüz yılı aşkın bir süre önce kırsal alanda faaliyette bulunan girişimcilerin ve çiftçilerin kaynaklarını bir havuzda toplamak ve ticari fırsatlara erişimlerdeki kısıtlamaları aşmak için birbirlerine yardım etme kararı almalarıyla doğdu. Daha sonra, yoksul kesimin borç sarmalından kurtulması ve kaliteli mal ve

hizmetlere erişim sağlamasına yardımcı olmak amacıyla perakende satış yapan kooperatifler oluştu. O zamandan bu zamana, kooperatifler finansal hizmetlerden imalat sektörüne kadar bir çok alana yayılarak daha eşitlikçi bir çalışma ve iş yapma ortamının yaratılmasını teşvik ettiler.

Küresel ekonomik krizin yaşandığı bir dönemde, tarihi gelişmeler daha yaygın kitleler tarafından bilinmeyi hak ediyor. Bu yılki Uluslararası Kooperatifler Gününün temasını oluşturan "Kooperatifler: Küresel Krizden Çıkışın Lokomotifi", kooperatiflerin değerini vurguluyor. Kooperatifler, korunmaya en fazla ihtiyacı olan kesimin direncini artırma özelliğine sahip bulunuyor. Küçük çiftçiler için daha dengeli pazarlar oluşturulmasına yardımcı oluyor, küçük girişimcilere finansal hizmetlere erişim imkanı sağlıyor. Kooperatifler iş imkanları yaratıyor, çalışma koşullarının iyileştirilmesine katkıda bulunuyor.

Kooperatiflerin ekonomik modeli sadakaya değil, kendi kendine yetme ve herkesin eşit ticari hakka sahip olması ilkesine dayanıyor. Finansal krizin vurduğu ülkelerde, bir çok finans kuruluşunun kredileri kesmek zorunda kaldığı bir dönemde, kooperatif bankalar ve kredi birlikleri kredi musluklarını açık tutarak en savunmasız kesimin aldığı darbenin hafiflemesini sağlıyor. Bütün bu gelişmeler, finansal sistemin dayanıklılığının sağlanabilmesi için güçlü alternatif iş modellerinin varlığının ve kurumsal çeşitliliğin sağlanmasının önemini vurguluyor.

Kooperatifler daha fazla desteği hak ediyor. Hükümetleri kooperatiflerin kurulması ve geliştirilmesini desteleyen politikalar oluşturmaya çağırıyorum. Tüketiciler de, gıda alışverişlerinde, küçük üretici kooperatiflerinin adil piyasa şartlarında satılan ürünlerini tercih ederek bu sürece katkıda bulunabilirler.

Mevcut ekonomik kriz karşısında, dünyanın dört bir yanında toplumlar insanlığın ortak iyiliği için çalışmanın ne kadar önemli olduğunu yeniden keşfetmeye başlıyor. Uluslararası Kooperatifler Gününde, tüm Hükümetleri ve sivil toplumu kooperatiflerin etkinliğini fark etmeye, krizden küresel çıkış için onlarla hayati öneme sahip ortaklar olarak işbirliği yapmaya ve uluslararası kabul gören kalkınma hedeflerine ulaşmada oynayabilecekleri rolü kavramaya çağırıyorum” diyor.

Ayrıca, Birleşmiş Milletlerin 2011 yılını “Uluslararası Kooperatifler Yılı” olarak ilan etme yönündeki hazırlıkları devam etmektedir.

DÜNYA NEREYE GİDİYOR !

Öncelikle günümüz koşullarına genel anlamda baktığımızda;

Nüfus artıyor

Artan nüfusun yaşamsal olan su ihtiyacı karşılanamıyor, 1.2 milyar insan temiz ve yeterli suya kavuşamıyor,

Artan nüfusun yaşamsal beslenme ihtiyacı da karşılanamıyor, 1,5 milyar insan açlıkla savaşıyor,

Yaşamsal ihtiyaçlardan çok yaşam kalitesini arttırmaya yönelik faaliyetler sonucu atmosfere yayılan sera gazlarının etkisiyle, soluk almak zorlaşıyor,

Gerek yaşamsal gerek yaşam kalitesi bakımından ihtiyaç duyulan enerji miktarı yetersiz kalıyor,

Gelir dağılımındaki dengesizlik büyüyor, yoksulluk yaygınlaşıyor, dünyada günde 2 \$'ın altında gelikle yaşayan 2.5 milyardan fazla nüfus gözlemleniyor.

Bu tabloda,

Sağlıklı yaşanabilir dünya yok oluyor, hastalık ve hasta sayısı artıyor, sağlık hizmetleri yetersiz kalıyor

Bölgeler arası ve uluslararası göç olgusu hızlanıyor,

Sosyal, toplumsal ve kültürel yaşam uyumsuzlukları yaygınlaşıyor,

Kentsel altyapı sorunları ve harcamaları artıyor

Kentsel harcamalar kırsal altyapı ve kalkınma aleyhine geliyor

Şiddet olayları artıyor

Suç oranları artıyor

Terör uluslararası sorun haline geliyor

Temel insan hakları kısıtlanıyor

İnsanlığın refahı yerine savaş ve silahlanmaya daha fazla kaynak aktararak çözüm aranıyor

SONUÇ YERİNE

Bu gdişatla daha mutsuz bir dünya daha umutsuz, güvensiz, kaygı ve korku dolu yarınlar yaratılıyor.

Görülüyor ki; Dünyada ve ülkemizde nüfusun yaşamsal faaliyetlerinin sürdürülmesinde ekonomiye bağımlı süreç diğer olumsuzlukları tetikliyor.

Tarihsel süreç ve bilinçli bakış gerek bu olumsuzlukların giderilmesinde gerek geleceğin doğru yönlendirilmesinde, örgütlü toplum, bu yapıda STK, yönlendirme ve desteklemede kırsal kesimin önemini, sermaye birikimini sağlamak açısından da kooperatifler gerçeğinde bir kez daha vurguluyor.

Özetle, çağdaş toplum yaratmak önce kırsal kesimde kooperatifçiliğin geliştirilmesi, desteklenmesi, sorunlarının çözülmesi ile mümkün.